

Davranış Problemleriyle Başa Çıkma

PROBLEM DAVRANIŞ NEDİR?

- Carr ve Durand (1985) çocukların sosyal ortamlarda etkili işlev görmesini engelleyen, kendisinin ve çevresindekilerin güvenliklerini tehlikeye sokan davranışlar olarak tanımlamıştır.

Ölçütler

(a)

- Bireyin kendisinin ya da arkadaşlarının öğrenmesini etkilemesi,

(b)

- Bireyin kendisinin, arkadaşlarının, aile bireylerinin ya da çevresindeki diğer kişilerin güvenliğini tehlikeye sokması,

(c)

- Bireyin çevresindeki araç-gereçlere ya da arkadaşlarının eşyalarına zarar vermesi,

(d)

- Bireyin akranlarıyla sosyalleşmesini ve akranları tarafından kabul görmesini engellemesi

Sınıf içi problem davranışlar

- Dersin akışını bozan, hedef davranışlara ulaşmayı zorlaştıran veya engelleyen davranışlardır.

İleri derecede problem davranışlar

- Öğrencinin çevresindekilere, kendisine ve/veya eşyalara zarar vermesi gibi.

Hafif problem davranışlar

- Etkinliklere, oyunlara ya da derslere katılımı reddetme, yavaşlık, verilen görevi tamamlamama gibi.

- Bir davranışın problem bir davranış olarak adlandırılabilmesi için sıralanan ölçütlerin yanı sıra taşıdığı özellikler de göz önüne alınmalıdır.
  - Planlı/tesadüfi bir şekilde yapılma durumu
  - Yaşa uygunluk
  - Görülme sıklığı
  - Verdiği zararın derecesi
  - Çevresindeki bireyleri etkileme derecesi

- Davranışın özellikleri kadar öğretmenin "davranışı kabul sınırları" da bir davranışın problem davranış olarak tanımlanmasında belirleyicidir (MEB, 2012). Kabul sınırını
  - öğretmenlerin farklı bakış açılarına sahip olması
  - öğretmenin bütün öğrencilere eşit uzaklıkta olmaması
  - ortamın ya da etkinliğin özellikleri etkileyebilir.

- Problem davranışların gelişim dönemlerine göre farklılık göstereceği de unutulmamalıdır.
- Okul döneminde görülen problem davranışlar:

Okul döneminde görülen problem davranışlar

sınıf içi
saygısızlıklar

etik olmayan
davranışlar

zarar verme

zamanı boşa
geçirme

- Sınıf içi saygısızlıklar: Ders sırasında yüksek sesle konuşma, sınıfta dolaşma, sınıf içinde bir şeyler yeme, sırası gelmeden ve izin almadan konuşma, konuşarak başkalarını rahatsız etme, garip ve rahatsız edici sesler çıkarma, şarkı söyleme ya da mırıldanma, sıraya, kapıya ya da duvara vurarak gürültü yapma, sınıfa geç gelme, öğretmene karşı gelme gibi davranışlar bu kategoride yer almaktadır.
- Etik olmayan davranışlar: Kopya çekme, yalan söyleme, hırsızlık, iftira atma, sürekli mazeretler ileri sürerek öğretmenini ve arkadaşlarını kandırmaya çalışma, okul dışındaki kötü alışkanlıkları sınıf ortamına getirme, uygunsuz olarak sarılma, öpme, cinsel tacizde bulunma gibi davranışlar bu kategoride ele alınabilir.

- Zarar verme: Arkadaşlarını itme, vurma, saçını çekme, tekmeleme, boğuşma, arkadaşlarına ve öğretmenine sözel şiddet uygulama, tehdit etme, istemediği bir şeyler yapmaya zorlama, küfretme gibi başkalarına karşı saldırgan davranışlar sergileme; sırayı çizme, kapıyı çarpma, sınıf eşyalarını kırma, duvara tekme atma, eşyaları fırlatma gibi eşyalara zarar verici davranışlar sergileme; arkadaşlarını ve öğretmenlerini rahatsız etme, onları kızdırma, sözlü olarak sataşma gibi engelleyici davranışlar sergileme; kendi vücuduna zarar verici davranışlar sergileme gibi davranışlar bu kategoride yer almaktadır.
- Zamanı boşa geçirme: Ders dışı etkinliklerle ilgilenme, çalışmaya başlarken veya bitirirken yavaş davranma, dikkatsiz ve eksik iş yapma gibi davranışlar ise bu kategoride özetlenebilir.

PROBLEM DAVRANIŞLARIN NEDENLERİ

- **Dersten Sıkılma** : Öğrencinin derste öğretilen bilgilere ihtiyaç duymaması, dersin işlenişi sırasında öğretmenin aktif öğrencinin edilgen olması, dersin içeriği ve işleniş süreci planlanırken öğrencinin bireysel gereksinimlerinin göz ardı edilmesi, öğretim sürecinde farklı öğretim yöntemlerinin ve farklı duylara hitap edecek materyallerin kullanılmaması gibi durumlardan kaynaklı olarak sınıf içerisinde istenmeyen davranışlar ortaya çıkabilir.

- **Beklenen İŖi Yapamama ya da Uzun Süreli Zihinsel aba:** Öğrenciler verilen görev ya da etkinliği yapmada yeterli olamadıklarında, kendilerinden beklenen görevi nasıl yapacaklarını anlayamadıklarında kendilerine başka uğraşlar bularak problem davranışlar sergilemeye başlayabilirler.
- Benzer şekilde yoğun zihinsel çaba gerektiren akademik çalışmalar da problem davranışlara yol açabilir.
- Çalışma ya da etkinlik için harcanan çaba ve gereksinim duyulan süre arttıkça öğrenci yorulabilir, dikkati dağılabilir ve problem davranışlar ortaya çıkabilir.

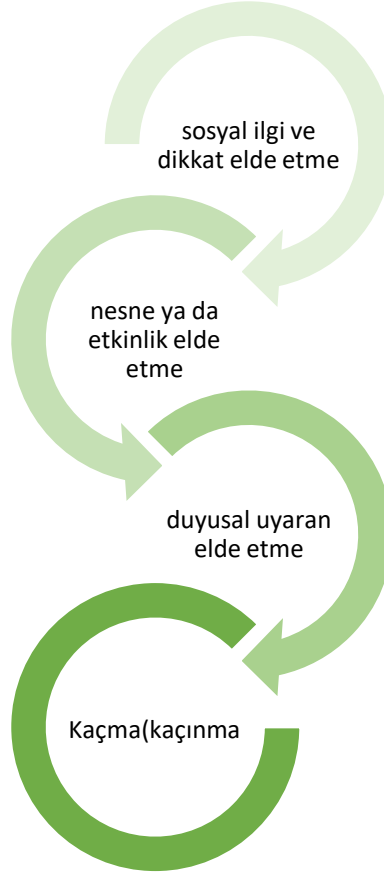
- **Düşük Akademik Özgüven:** Geçmiş öğrenme yaşantıları nedeniyle bazı öğrenciler akademik görevlerde başarısız olacaklarını düşünerek özgüvenlerini kaybedebilirler. Bu durum öğrencilerde akademik etkinliklere katılma konusunda isteksizlik ve öğrenmeye karşı düşük güdülenmeye neden olabilir.
- Bu durum öğrencinin ders sırasında ders dışı etkinliklerle uğraşmasına, arkadaşlarının dikkatini dağıtacak davranışlar sergilemesine neden olabilir.

- **Kuralları Bilmeme:** Öğrenci kuralları bilmediği için de istenmeyen davranışlar gösteriyor olabilir.
- Kurallar çocuğun yapması gereken davranışları ve bunların sonuçlarını gösterir.
- Bazı öğrenciler hangi davranışları yapmaları gerektiğini, yapması durumunda elde edeceği sonuçları bilmiyor olabilir ya da öğretmenin tutarsız davranışları öğrencilerin kuralları öğrenmesine engel olabilir.

- **Belirsizlik:** Sınıfa hazırlıksız ve plansız girilmesi, etkinlikler ya da konular arasında geçişlerin iyi planlanmaması, sınıf rutinlerinin oluşturulmaması, gün içerisinde zamanın iyi yönetilmemesi belirsizliklerin yaşanmasına, belirsizlikler de otizm tanısı bulunan öğrenciler başta olmak üzere tüm öğrenciler de kafa karışıklığına yol açabilir.
- Bu tür belirsizlikler sınıfta dolaşma, ders dışı etkinliklerle uğraşma, gürültü yapma gibi problem davranışların ortaya çıkmasını tetikleyebilir.

PROBLEM DAVRANIŞLARIN İŞLEVLERİ

Davranışın İşlevleri

Dikkat elde etme

- Yetişkin dikkati ya da ilgisini elde etme
- Akran dikkati ya da ilgisini elde etme

İstendik durum elde etme

- İstenilen bir nesneyi elde etme
- İstenilen bir etkinliği elde etme

Duyusal uyaran elde etme

- Görsel, işitsel, kinestetik, koku ya da tat ile ilgili uyaran elde etme

Olumlu Pekiştirme İşlevi

Dikkat ya da ilgi elde etme çocuğun aynı davranışı ileride sergileme olasılığını artırır.

İstendik bir nesne ya da etkinliği elde etme çocuğun aynı davranışı ileride sergileme olasılığını artırır.

Davranışın sağladığı duyuşal girdinin kendisi duyuşal bir hoşnutluk yaratıyorsa çocuğun aynı davranışı ileride sergileme olasılığını artırır.

Davranışın İşlevleri

Dikkatten ya da ilgiden kaçma/kaçınma

- Yetişkin dikkati ya da ilgisinden kaçma/kaçınma
- Akran dikkati ya da ilgisinden kaçma/kaçınma

Zorlu ya da sıkıcı durumdan kaçma/kaçınma

- Zorlu ya da sıkıcı ortamdandan/etkinlikten/görevden kaçma/kaçınma

Duyusal uyarandan kaçma/kaçınma

- Acı verici ya da rahatsız edici içsel uyarandan kaçma/kaçınma

Olumsuz Pekiştirme İşlevi

Etkileşim ya da dikkat elde etmenin itici uyarana olduğu durumlarda itici uyarandan kaçma/kaçınma çocuğun aynı davranışı ileride sergileme olasılığını artırır.

Ortam, etkinlik ya da görevin itici uyarana olduğu durumlarda itici uyarandan kaçma/kaçınma çocuğun aynı davranışı ileride sergileme olasılığını artırır.

Davranışın kendisi içsel uyarınının neden olduğu acı verici ya da rahatsız edici durumu hafifletiyorsa çocuğun aynı davranışı ileride sergileme olasılığını artırır.

PROBLEM DAVRANIŞLARLA BAŞA ÇIKMA

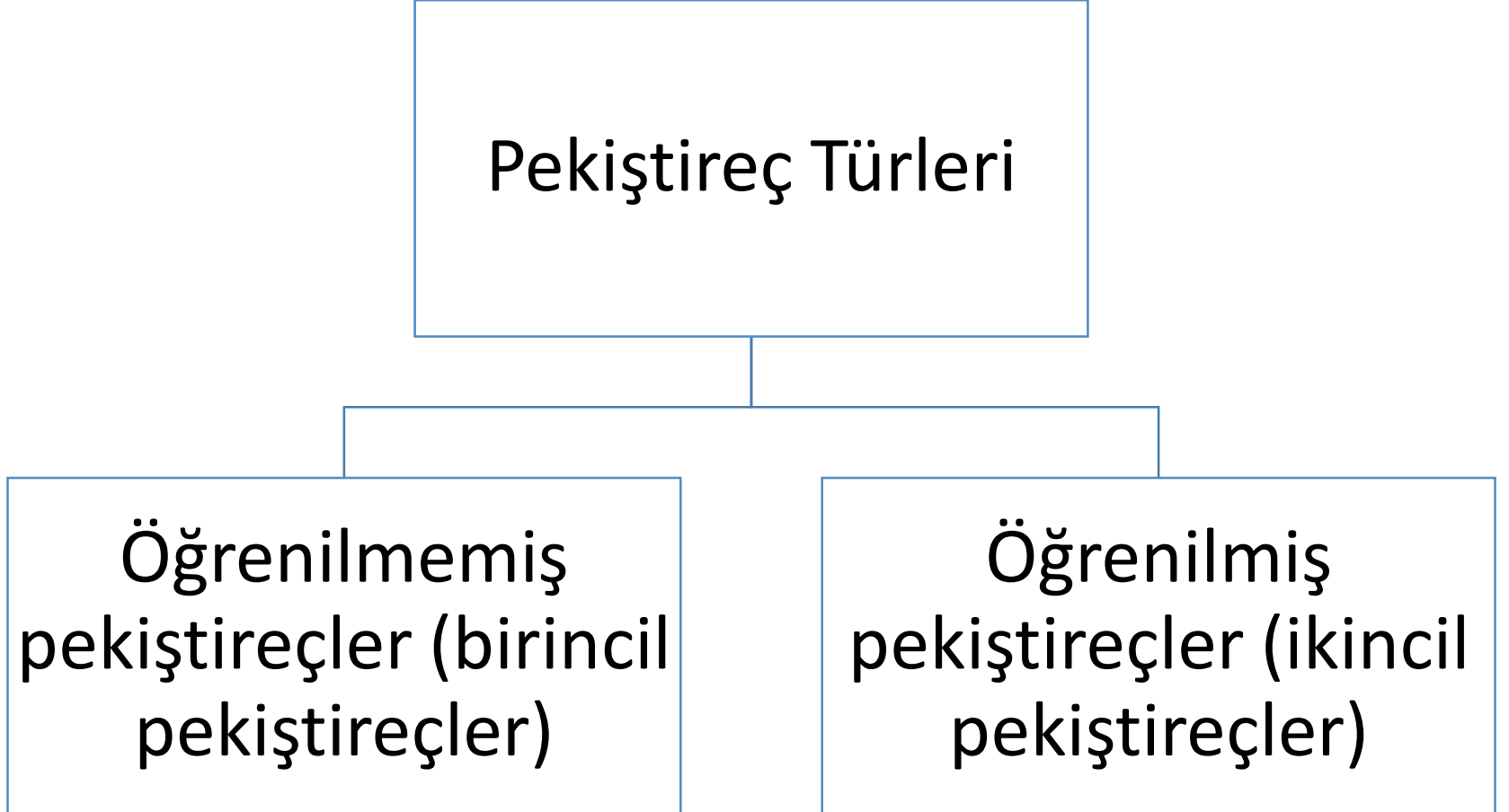
- Problem davranışla başa çıkabilmek için öncelikle problem davranışın işlevi değerlendirilmelidir.
- İşlevsel değerlendirme sonuçları ve davranışın altında yatan nedenler problem davranışla başa çıkmada kullanılacak teknikler ve uygulamaları da şekillendirir.

Uygun ve Yeni Davranışların Kazandırılmasında Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler

Pekiştirme

- Bir davranışın sergilenme olasılığını artırmak üzere ortama hoşnutluk yaratan bir uyarın eklenebilir (olumlu pekiştirme) ya da ortamda bulunan itici bir uyarın geri çekilebilir (olumsuz pekiştirme).

Olumlu pekiştirme:

Birincil Pekiştirenler

- Biyolojik 6nem taşıyan yiyecek, içecek vb. pekiştirenler birincil pekiştirenlerdir. Birincil pekiştirenler kullanılırken sıralanan noktalara dikkat edilmelidir:
- Etkileri buldukları durumlara g6re değişiklik g6sterebilir.
- Kullanımları iyi planlanmadığında “doygunluk” ya da “yoksunluk” yaratabilirler.
- Diyetli 6ğrenciler için kullanılacak pekiştirenlerin titizlikle seçilmesi gerekir.
- Doygunluğu ve hızlı t6ketimi 6nlemek için az miktarda sunulması gerekir.

İkincil Pekiştirenler

- Yaşamsal bir önem taşımamalarına ve biyolojik gereksinimlerimizi karşılamamalarına rağmen davranışların artırılmasında ve sũrdũrũlmesinde etkili olan pekiştirenler ikincil pekiştirenlerdir.
- İkincil pekiştiren olarak **nesne pekiştirenleri, sosyal pekiştirenler, etkinlik pekiştirenleri, sembol pekiştirenler** kullanılabilir.

Öğrenilmiş pekiştireç türleri:

1. Sosyal pekiştireçler

- Sözsüz ifadeler:** Gülümseme, alkışlama, baş ile onaylama, göz kırpma.
- Bedensel iletişim:** Kucaklama, başını okşama, sırtını sıvazlama, yüzüne dokunma, makas alma.
- Sosyal ortamlarda yakınlık:** Yemek saatinde yan yana oturma, birlikte yürüyüş yapma.
- Ayrıcalık tanıma:**Bahçede oynamasına izin verme.
- Övgü sözcükleri ya da sözcük grupları:** Aferin, ne kadar güzel, bunu sen mi yaptın, çok iyi bir iş v.b.

DİKKATİ YÖNELTME!!!

NOT: Sosyal pekiştireçleri, özellikle övgü sözcüklerini kullanırken sıradan bir ifade ve tonlama yerine, pekiştirici sözcükler coşkulu ve vurgu yaparak hatta abartarak kullanılmalıdır.

2. Etkinlik pekiştirenler:

şarkı söylemek, yap-bozla oynamak, şiir okumak gibi sözel ya da bedensel bir uğraşı gerektirirler.

Az yeğlenen bir etkinliğin ardından çok yeğlenen bir etkinliğin yapılmasına izin vermek, az yeğlenen etkinliğin yapılmasını artırır. [Premack ilkesi].

Bazen uygulanması güç olabilir. Ör: Ödevini yap-parka git-yağmur yağması

3. Nesnel Pekiştirenler:

- Gözle görülen ve elle tutulabilen, gerçek veya gerçeği temsil eden, çocuğun yaşı itibariyle ilgi alanlarına uyan, elde ettiği zaman çocukta hoşnutluk hissi uyandıran her türlü nesneye **nesnel pekiştiren** denir.

4. Sembol pekiştirenler:

- Kendi başlarına anlamı olmayan ama başka pekiştirenlere dönüştürülebilen sembollerdir. Para, gaz ete kuponları, yıldızlar, jeton gibi.

Rüşvet mi?
Ödül mü?
Pekiştireç mi?

- ***Olumsuz pekiştirme:*** Ortamda bir itici uyarının varlığını gerektirdiği için olumsuz pekiştirmenin sıkça kullanımı uygun değildir, kaçma ve kaçınma davranışlarını arttırabilir. Bu nedenle sınıflarda uygun ve yeni davranışların kazandırılmasında gerekli olmadıkça kullanılmamasına özen gösterilmelidir.

Sosyal Beceri Öğretimi

- Davranış yönetimi problemleri sosyal beceri problemleridir. Öğrenciler uygun olmayan sosyal davranışlar sergilediklerinde ya da uygun sosyal davranışlar sergilemede başarısız olduklarında davranış problemlerinin varlığından söz edilebilir.

Sözleşme

- İzlerlik sözleşmeleri kullanılarak da öğrencilere yeni ve uygun davranışlar kazandırılabilir. İzlerlik sözleşmesi bireylerde belirli bir olaya ya da duruma karşı motivasyon oluşturmada ve sürdürmede, bireyin kendisinden beklenen davranışları ve sınırları anlamasını sağlamada ve bu durumlara ilişkin sorumluluk kazandırmada etkili olarak kullanılabilir.

Sözleşme Örneği

- Bu sözleşme Deniz (öğrencinin adı) ile İlyas Öğretmen (öğretmenin adı) arasındadır. Sözleşme 5.1.2015 tarihinde başlar ve 5.2.2015 tarihinde sona erer.
- Bu sözleşmenin koşulları, öğretmen ve öğrenciden beklenen davranışlar aşağıda belirtilmiştir:
- 1. Öğrenci: Ders sırasında en fazla iki defa tuvalete gitmek için izin isteyecektir. İzin isterken öğretmenin yanına gelecek ve sessizce "Tuvalete gidebilir miyim?" diye soracaktır.
- 2. Öğretmen: Öğrenci iki defa tuvalete gitmek için izin istediğinde ona izin verecektir. İki defa fazla tuvalete gitmek için izin istediğinde izin vermeyecektir.
- Eğer öğrenci sözleşmede belirtilen davranışı bir ay süresince her ders yerine getirirse bir voleybol topu kazanacaktır. Öğrenci kendi üzerine düşen görevi, sözleşmede belirlenen koşullara göre yerine getirmezse voleybol topu kazanamayacaktır.

Tarih:

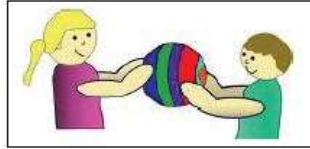
Öğrenci imzası:
imzası

Öğretmen

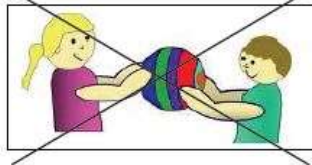

(Kardeşimle oyun oynarken oyuncakları paylaşarak oynarsam, oyun sonrasında annem mutlu bir şekilde bana sarılarak kitap okur).

(Eğer kardeşimle oyuncaklarımı paylaşmazsam annem üzgün olur ve bana sarılarak kitap okumaz).

Annenin resmi
ve boyalı parmak
izi

Çocuğun resmi
ve boyalı parmak
izi

Problem Davranışın Ortaya Çıkmasının Engellenmesinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler

Farklılaştırılmış Öğretim ve Etkili Sınıf Yönetimi

- Her öğrencinin eğitim ortamına gelirken beraberinde getirdiği ön bilgi, ilgi, öğrenme öncelikleri, tercihleri ve stilleri, sosyo-ekonomik ve gelişim özellikleri farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle farklı özelliklere sahip bu öğrencilerin kendilerine sunulan tek tip öğretimden aynı düzeyde yararlanmalarını beklemek gerçekçi değildir.
- Bu nedenle dersin içeriğinde, öğretim sürecinde, materyallerinde ve ortamında bazı düzenlemelere gidilebilir.

- Dersin içeriği, öğrencilerin özellikleri, gereksinimleri, ilgileri, hazır bulunuşlukları doğrultusunda şekillendirilmelidir. Örneğin, her ünitenin başında öğrencilere bu üniteyle ilgili olarak neler bildikleri, öğrenmek istedikleri sorulabilir ve öğrencilerin yanıtları doğrultusunda dersin içeriği şekillendirilebilir.

- Öğrenciler öğrenmeye güdülenmelidir.
  - Derse ilginç, şaşırtıcı ve merak uyandırıcı sorular sorularak başlanabilir.
  - Öğrencilere bu bilgiyi öğrenmelerinin neden gerekli olduğu açıklanmalıdır.
  - Öğrencilerden ne beklendiği açıkça belirtilmelidir. Örneğin, öğretmen "Üzerinde dikkatlice düşünür ve biraz çabalarsanız eminim ki tüm soruları yapabilirsiniz. İhtiyaç duyarsanız benden yardım isteyebilirsiniz." gibi ifadeler kullanarak beklentileri açıkça dile getirebilir.
  - Öğrencilerin başarılı yaşantılar geçirmeleri sağlanmalıdır.
  - Öğrencilere gerçekçi ve anında geribildirimler verilmelidir.
  - Derse başlanmadan önce bir önceki konu ile yeni öğrenilecek olan konu arasında bir bağ kurulmalı ve bir önceki konu tekrar edilmelidir. Örneğin, öğretmen Türkçe dersinde sözcük türlerini işlerken "Geçen ders sıfatları işlemiştik. Sıfatlar ismi niteleyen sözcüklerdi. Kimler örnek vermek ister? .....Harikasınız, çok güzel örnekler verdiniz. Bu ders de zamirleri öğreneceğiz. Zamirler ismi nitelemez, ismin yerine kullanılır." diyerek dersin başında 10 dakika tekrar yapabilir ve öğrenilenlerin kalıcılığını sağlayabilir.

- Özel gereksinimli öğrenciler performansları doğrultusunda derse dahil edilmelidir. Örneğin, öğretmen sıfatları işlediği derste kaynaştırma eğitimi alan öğrencisini "Hadi bakalım bir renk söyle, onu sıfat olarak kullanalım." diyerek sürece dahil edebilir.
- Öğretim sürecinde açık ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır. Öğrencilerin anlamadıkları ve öğrenme zorluğu çektikleri derslerde daha fazla olumsuz davranış gösterdikleri unutulmamalıdır.
- Öğretim sürecinde öğrencinin derse aktif katılımını sağlayan küçük grup çalışmalarına, işbirliğine dayalı öğretim yöntemlerine yer verilmelidir.
- Öğretim sürecinde duyurular yapılmasının; dersle ilgilenmeyen, ödevini yapmayan ya da teneffüste yaramazlık yapan öğrencilerin uyarılması gibi durumların öğretimi sekteye uğratacağı unutulmamalıdır.

- Öğretim sürecinde farklı duylara hitap edecek farklı materyaller kullanılarak ders ilginç ve eğlenceli hale getirilmelidir.
- Sınıf ortamının öğrencinin dikkatinin dağılmasına yol açacak uyarılardan arındırılmasına özen gösterilmelidir.
- Zamanın etkili ve verimli kullanılmasına özen gösterilmeli; derse planlı ve hazırlıklı girilmesinin öğretimin amacına ulaşmasında hayati bir önem taşıdığı unutulmamalıdır.
- Sıralar gruplanarak ya da sınıf mevcudunun az olduğu durumlarda "U" şeklinde düzenlenmelidir. Bu düzen öğrencilerin tümünün daha kolay kontrol edilmesini sağlayabilir; dikkatlerinin dağılmasını engelleyebilir.

Kuralların Geliştirilmesi ve Uygulanması

- Sınıf kuralları öğretmen ve öğrenciler tarafından belirlenmelidir. Örneğin, dönemin başında öğretmen "Sizce sınıfta hangi kurallara uymalıyız?" diyerek öğrencilerinin sınıf kurallarına ilişkin görüşlerini alabilir.
- Kuralların gözlenebilir ve ölçülebilir olmasına özen gösterilmelidir. Örneğin, "Arkadaşlarımızı sevmeliyiz." ifadesi yerine "Arkadaşlarımıza her zaman yardımcı olmalıyız." ifadesi daha uygun olabilir.
- Kurallar öğrencilerin neleri yapmamaları gerektiğine değil, neleri yapmaları gerektiğine vurgu yapacak şekilde ifade edilmelidir. Örneğin, "Derste gürültü yapmak yasak." yerine "Ders sırasında sessiz olmalıyız." ifadesi daha uygundur.
- Öğrencilerin kurallara uymamalarının sonuçları açıkça belirtilmeli ve ilgili yaptırımlar tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır. Örneğin, öğretmen "Ders sırasında gürültü yapanlar dersin sonundaki oyuna katılamayacaklar." ifadesiyle kurallara uyulmamasının sonuçlarını belirtebilir.
- Kural sayısının az olmasına ve yalnızca çok önemli davranışları kapsamasına dikkat edilmelidir. Öğrenciye fikir verebilecek kurallar belirlemekten kaçınılmalıdır. Örneğin, "Sakızı çiğneyip duvara, sıraya yapıştıran öğrenciler istemiyorum." kuralının ardından bu davranışı sergileyen öğrenciler görebiliriz.

- Kurallar öğrencilere öğretilmelidir.
  - Uygun davranışları ve kuralları gösteren posterler hazırlanarak sınıfta rahatça görülebilecek yerlere asılabilir.
  - Öğrencilerin uygun ve uygun olmayan davranışları ayırt etmesini sağlamak için onlara model olunabilir; rol oynama çalışmalarına yer verilebilir.
  - Öğrenciler kurallara uyduklarında etkili pekiştireçler kullanılarak pekiştirilebilir. Örneğin, her öğrenci için bir sembol pekiştirme kayıt formu geliştirilebilir.

• ***Sembol Pekiştirme Kayıt Formu Örneği***

Ayşe'nin Pekiştireç Formu

Gülen Yüz

Parmak kaldırarak söz alma

Tuvalete gitmek için izin isteme

Arkadaşları konuşurken sessiz olma

Etkili Öğretmen-Öğrenci Etkileşiminin Sağlanması

- Öğrencilere karşı açık, samimi ve dürüst olun.
- Öğrencilere değer verdiğinizi hissettirin.
- Öğrencilerle empati kurun.
  - Öğrenci: Arkadaşlarım benimle dalga geçtiğinde kontrolümü kaybediyorum, onların canını acıtmak istiyorum.
  - Öğretmen: Arkadaşlarının seninle dalga geçmesi seni çok öfkeliyor ve onlara zarar vermek istiyorsun.
- Öğrencilere geribildirim verirken onları doğru anlayıp anlamadığınızı test edin.
- İletişimde ben-dilini kullanın. Örneğin, "Sen çok konuşuyorsun, dikkatimi dağıtıyorsun." yerine "Ben ders anlatırken konuştuğunda ne anlatacağımı şaşıyorum." ifadesi kullanılabilir.
- Öğrenci-öğretmen iletişimde öğrencilerin en çok öğretmenlerinin beden dilinden, daha sonra ses ve konuşma özelliklerinden, son olarak da sözel davranışlarından etkilendiğini unutmayın.

- Konuşma hızınızı öğrencilerinize göre ayarlayın.
- Öğrencilerin bilgi düzeylerinin çok altında ya da çok üstünde iletişim kurmaktan kaçının.
- Öğrencileri soru sormaları için teşvik edin.
- Öğrencilerinizin sorularını dinleyin ve cevaplandırın.
- Öğrencilerle iletişim kurulurken göz teması kurun.
- Öğrencilerinize isimleriyle hitap edin.
- Öğretim etkinlikleri dışında öğrencilerinize görüşme zamanı ayırın.

- Öğrencilerinizle iletişim kurarken Gordon (2014) tarafından sıralanan iletişim engellerine dikkat edin.

Emir vermek, yönetmek, yönlendirmek: Öğretmenlerin "Kes sesini. Sızlanmayı bırak. İşine bak." gibi ifadeler kullanması öğrencilere duygularının, sorunlarının ve gereksinimlerinin önemsiz olduğu mesajını vererek problem davranışlara neden olabilir.

Uyarmak, tehdit etmek : Öğretmenlerin "Siz böyle devam edin sınavlarda görüşeceğiz sizinle. Bunu bir daha tekrarlarsan disipline göndereceğim." gibi ifadeler kullanması öğrencileri korkutabilir, güç gösterisinde bulunması için onları tetikleyebilir, onlarda öç alma duygusu yaratabilir.

Nasihat etmek, çözüm veya öneriler sunmak: Öğretmenin derse odaklanmadığını söyleyen öğrencisine "Odaklanamayacak ne var. Tek görevin ders dinlemek. Sabah güzelce kahvaltı et. Derse başlayınca da kafanı yalnızca derse ver." gibi ifadeler kullanması sorunun çözümüne katkıda bulunmayarak öğrencide anlaşılmadığı ve önemsenmediği duygusu yaratabilir.

İsim takmak, alay etmek: Öğretmenlerin "Ooooo küçük bey uyanamadınız mı? Senin yaptığını bebek yapmaz. Gel bakalım tembel teneke." gibi ifadeler kullanması öğrencinin öğretmen ve derslerden uzaklaşmasına, hırsını arkadaşlarına yansıtmasına neden olabilir.

Yorumlamak, analiz etmek, teşhis etmek: Öğretmenlerin "Bütün hafta sonu televizyon izlersen her şeyi unutursun. İki dakika yerinde duramıyorsun, ne kadar hiperaktifsin." gibi ifadeler kullanarak olayın gerçek nedenini öğrenmeden öğrenciyi suçlaması öğrencide kızgınlık, öfke vb. duyguları ortaya çıkarabilir.

Yargılamak, eleştirmek, katılmamak, suçlamak: Öğretmenlerin "Tek işin yaramazlık yapmak. Çok tembelsin. Tüm sınıfın huzurunu kaçıırıyorsun." gibi ifadeler kullanması öğrencilerin benlik algısını olumsuz etkileyebilir, savunmaya geçmesine, okula ve sınıfa karşı olumsuz tutumlar sergilemesine neden olabilir.

Problem Davranışların Azaltılması ya da Ortadan Kaldırılması için Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler

- Bu teknikler birey üzerindeki kontrol ve müdahale gücüne göre en ılımlıdan en az ılımlıya doğru (a) pekiştirmeye dayalı uygulamalar, (b) sönme, (c) hoşagiden uyarının çekilmesi ve (d) hoşagitmeyen uyarının sunulması şeklinde sıralanır.

Ayrımlı Pekiştirme

- Problem davranışların azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılmasında pekiştirmeye dayalı bir uygulamadır.
- Ayrımlı pekiştirmede yalnızca problem davranışın azaltılması amaçlanmaz aynı zamanda bu davranışın yerine sosyal ya da eğitsel açıdan uygun bir davranışın kazandırılması amaçlanır.

Uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi:

- Bu uygulamada problem davranışla aynı anda yapılması mümkün olmayan uygun bir davranış (uyuşmayan davranış) seçilir ve bu davranış pekiştirilir, problem davranıştan ise pekiştirme geri çekilir

Alternatif davranışların ayrımlı pekiştirilmesi:

- Problem davranışın alternatifi olan bir davranışın seçildiği ve pekiştirildiği, problem davranıştan pekiştirmenin geri çekildiği uygulamadır.

Diğer davranışların ayrımlı pekiştirilmesi:

- Bu uygulamada bir zaman aralığı belirlenir ve bu zaman aralığı süresince problem davranışın hiç ortaya çıkmaması durumunun ardından ortaya çıkan herhangi bir uygun davranış pekiştirilir

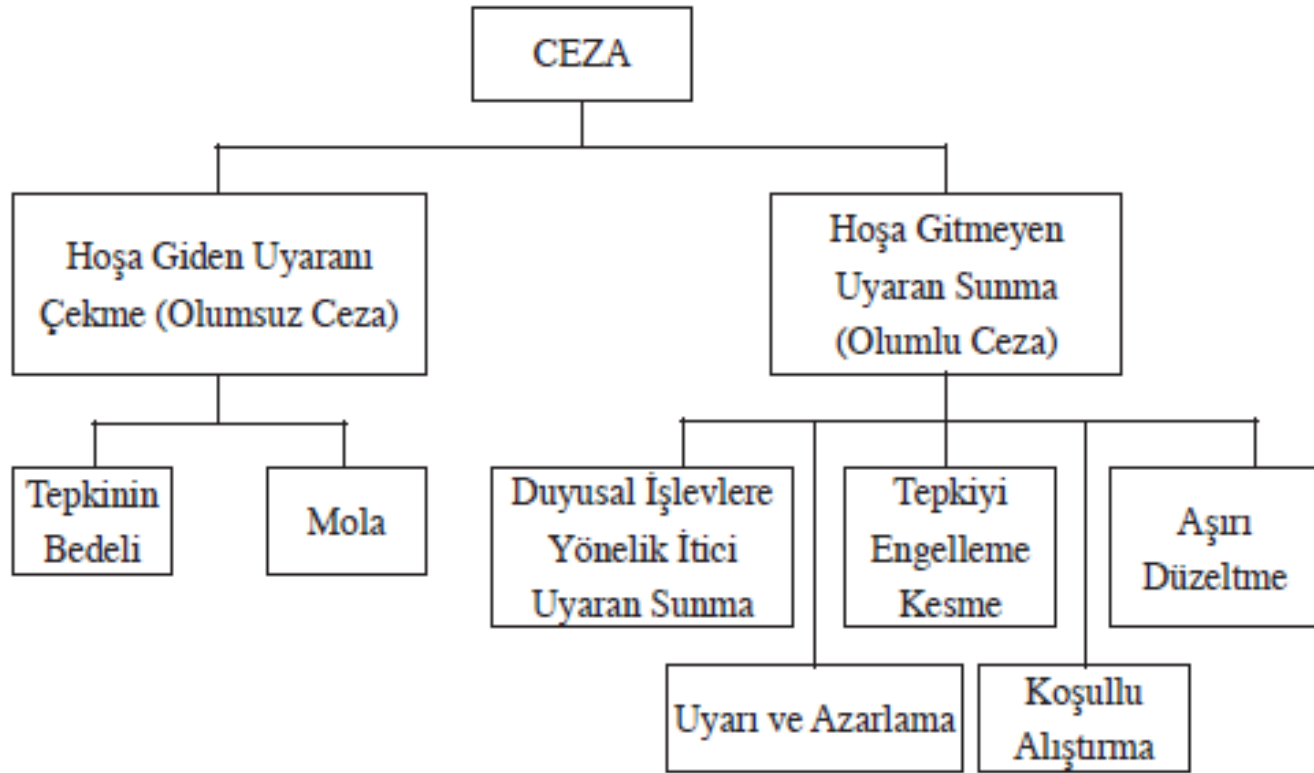
Düşük oranlı davranışların ayrımlı pekiştirilmesi:

- Bir davranışın yapısından dolayı değil, ortaya çıkış sıklığından dolayı problem davranış olarak görüldüğü ve sıklığı azaldığında pekiştirildiği uygulamadır

Sönme

- Sönme sürecinde ilk olarak problem davranışın işlevi doğru analiz edilmelidir.
- Problem davranışı olumlu pekiştirmenin izlediği durumlarda davranışı izleyen dikkat, ilgi, nesne elde etme vb. tüm pekiştireçler geri çekilmelidir.
- Problem davranışı olumsuz pekiştirmenin izlediği durumlarda, öğrencinin davranışı sergilemesi durumunda hoş gitmeyen uyarana maruz kalmaya devam etmesi sağlanmalıdır.
- Problem davranışı duyuşal uyarıların izlediği durumlarda ise, davranışı izleyen duyuşal uyarıyı maskeleyme ya da geri çekme yoluna gidilmelidir.

- Sönme sürecinde hem problem davranışın görmezden gelinmesi hem de problem davranışı izleyen tüm pekiştireçlerin geri çekilmesi uygulamanın etkisini arttırabilir.
- Sönmenin uygulanması sırasında sönme patlamasının ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.
- Sönme sürecinde problem davranış pekiştirme öncesi döneme gelene ya da tamamen sönene kadar azalma eğilimindedir. Ancak pekiştirme öncesi döneme geldikten ya da istenilen düzeye indikten sonra davranışın tekrar ortaya çıkması çok sık karşılaşılan bir durumdur (kendiliğinden geri gelme).

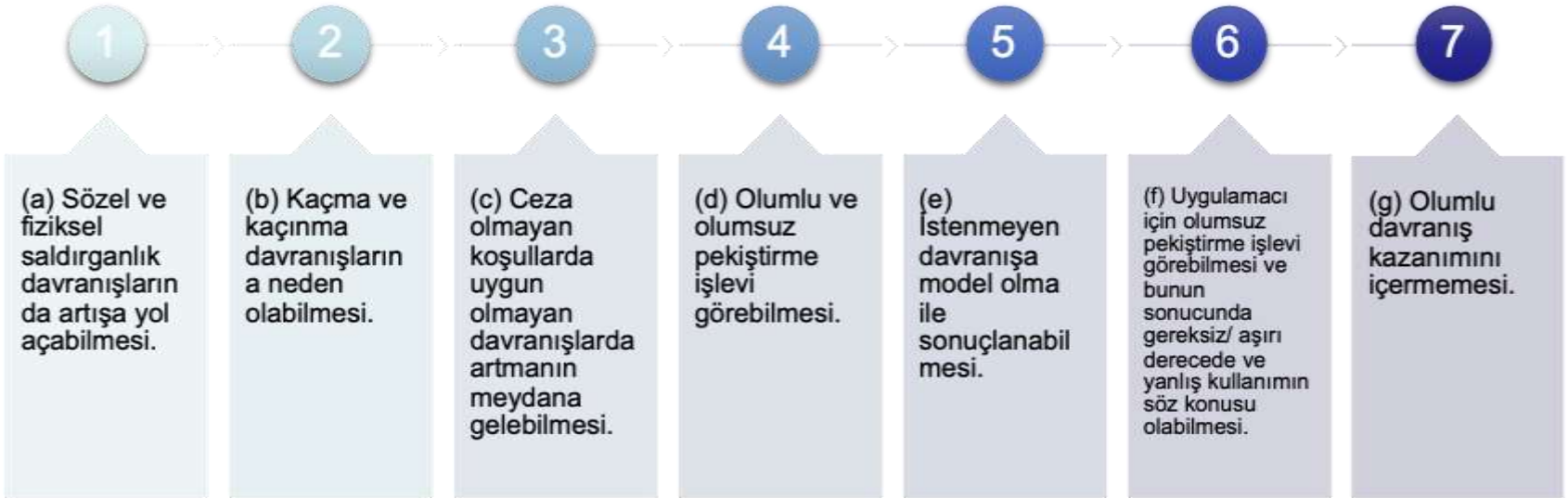
Hoşa giden uyarının geri çekilmesi

- Problem davranışın sergilenmesinin hemen ardından ortamda var olan ve birey için pekiştirici özellik taşıyan bir uyarının ortamdaki çekilmesidir
- **Tepkinin bedeli:** Tepkinin bedelinde, problem davranışın sergilenmesi durumunda öğrencinin daha önce kazanmış olduğu pekiştirenler geri alınır ya da ortadan kaldırılır.
- **Mola uygulaması:** Bu uygulamada problem davranışın ortaya çıkmasına bağlı olarak öğrencinin belli bir süre için pekiştiren elde etme olasılığı ortadan kaldırılır.
  - Örneğin, öğretmeni resim dersinde boyalarını kıran bir öğrencinin boyalarını önünden alarak etkinliğe devam etmesine engel olabilir ve onun arkadaşlarını seyretmesini sağlayabilir. Yönergelere uymama, zarar verici davranışlar sergileme ya da öfke nöbetleri geçirme gibi daha ciddi problem davranışlar sergileyen bir öğrencinin kısa süreli olarak yüzü duvara dönük oturtulması, odanın bir köşesinde bulunan mola sandalyesine oturtulması ya da mola odasına alınması sağlanabilir.

Hoşa gitmeyen (itici) uyarın sunma

- Bu uygulamada problem davranışın sergilenmesinin ardından ortama itici uyarın sunulur
  - **Uyarma:** Problem davranış sergilemesinin ardından öğrenci sözel olarak uyarılabilir .
  - **Koşullu alıştıırma:** Problem davranış sergilediğinde öğrenciden angarya olarak tanımlanabilecek bazı davranışları yerine getirmesi istenebilir.
  - **Aşırı düzeltme:** Aşırı düzeltme problem davranış sergilemesinin ardından öğrencinin davranışın çevre üzerindeki etkilerini aşırı bir biçimde düzeltmesinin (onarıcı aşırı düzeltme) ya da davranışın uygun biçimini aşırı bir şekilde sergilemesinin (olumlu alıştıırma) sağlandığı uygulamadır.
Örneğin, arkadaşlarının eşyalarını çalan bir öğrenciye öğretmeni "Arkadaşlarından aldığın eşyaları geri ver." diyerek öğrenciden basitçe düzeltme yapmasını isteyebilir. "Arkadaşlarından aldığın eşyalarla birlikte sana ait olan ..... da ver." diyerek onarıcı aşırı düzeltme yapabilir. Öğretmen verilen metni bir an önce bitirmek için aceleyle yanlış bir şekilde yazan öğrencisine aynı metni 5 kez doğru bir şekilde yazdırarak olumlu alıştıırma uygulamasına yer verebilir.

Ceza Uygulamalarının Olumsuz Özellikleri

Kaynakça

- Alberto, P. A., ve Troutman, A. C. (2013). *Applied behavior analysis for teachers* (9. baskı). Upple Saddle River, New Jersey: Pearson Education.
- Cooper, J. O., Heron, T. E., ve Heward, W. L. (2007). *Applied behavior analysis* (2. baskı). Columbus, OH: Merrill.
- Tekin-İftar, E.(Ed.) (2018). *Uygulamalı davranış analizi*. Ankara: Vize Akademik.
- Tekin-İftar, E. (2020). Uygulamalı davranış analizi-Tohum Otizm Portalı.
- Vuran, S. (Ed.) (2017). *Uygulamalı davranış analizi*. Ankara: Eğiten Kitap.